

Debreceni Péter*

**GÖMBÖS GYULA 1934-ES VARSÓI LÁTOGATÁSA
A LENGYEL POLITIKAI SAJTÓ ÉS DIPLOMÁCIAI
IRATOK TÜKRÉBEN****

*THE WARSAW VISIT OF GYULA GÖMBÖS IN 1934 FROM THE
PERSPECTIVE OF POLISH POLITICAL PRESS AND ITS DIPLOMATIC
RECEPTION*

ABSTRACT

The first news of the visit of the Hungarian Prime Minister, Gyula Gömbös surfaced in spring of 1934. They received the most publicity in the press of the neighbouring countries, but they also caused some discomfort in Rome. His arrival was planned for the 15th of October, postponed a few day – as he attended the funeral of the Yugoslavian king – but the actual reception of Gömbös was more than a gesture of sympathy from the Poles towards the Hungarians, whom found themselves in the center of attacks of international press. The Hungarian Prime Minister arrived to Warsaw on the 19th of October, where he met leading Polish politicians, along with Marshall Piłsudski. Aside the official events and friendly reception – just as the Polish political interest dictated – not a lot of information leaked about the actual negotiations. Apart from keeping the international press in the dark, these discussions had concrete effect on the intellectual and economic level and paved the road to government level meetings between Hungarians and Poles, which has climaxed in the five day visit of Miklós Horthy and Kálmán Kánya in the February of 1938.

1. A forrásokról

A Marian Dąbrowski által irányított krakkói *Ilustrowany Kurier Codzienny* (a továbbiakban IKC) a két világháború közti korszak során az egyetlen nyugat-európai mintájú lap volt, mely tulajdonosa politikai céljaihoz igazodott.¹ A „májusi fordulat” után a rendszer mögé sorakozott, tulajdonosa a BBWR listáján mérette meg magát, lapját kampánycélokra használva. Az újság 1929 és 1933 között hétköznap 130, vasárnap 180 ezer példányban jelent meg.²

1921-től nyomtatták a *Polska Zbrojna*-t a Centrum irányzathoz közeli lapként, cikkeiket leginkább a katonatiszti és tartalékos állománynak címezve. 1927-es újjá-

* Debreceni Péter doktorjelölt, Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola, Debrecen

** A kutatásokat a Visegrádi Alapítvány (International Visegrad Fund) támogatta.

szervezése után országos fórummá vált,³ kezdeti alacsony példányszáma 1933-ra kb. 15 ezerre nőtt.⁴

A Czas 1848-tól jelent meg Krakkóban, publicistái között ismert személyiségek, egyetemi professzorok voltak.⁵ Alacsony, kb. 4-6000-es példányszáma ellenére meghatározó szereplője volt a lengyel sajtóéletnek és e lap védte leginkább a konzervatív tábor gazdasági érdekeit, propagálta ideológiáját. A '30-as évekre a Czas (akárcsak az általuk reprezentált konzervatív tábor) a – mérsékelt – kormánypárti oldalra sodródott.⁶

A nemzeti demokrata („endecja”) csoport a Piłsudkista-tábor „legdinamikusabb ideológiai ellenfele” volt. Ehhez a körhöz tartozott a szintén komoly tradícióval rendelkező, mérsékelt ellenzéki Kurier Warszawski (KW). Az 1821-ben alapított (és 118 évig megszakítás nélkül megjelenő) újság magas színvonalon és nagy terjedelemben (vasárnaponként 52 oldal), jelent meg, nevéhez méltóan (Varsói Kurír) komoly helyet szentelt a fővárosi híreknek és főleg, mint „varsói lap működött”,⁷ több politikai ideológiai vonalat képviselve. Olvasói között leginkább a főváros polgári és kispolgári rétegeit találhattuk.⁸ Pédányszáma vitatott, a május fordulat után 35-40 ezer, más források szerint 100 ezer lehetett, 1933 körül kb. 42 000 volt.⁹

Napi két kiadásban jelent meg (hétfő kivételével) a poznaíni, nemzeti demokrata irányzatot képviselő Kurier Poznański (KP). 1872-ben indult, korszakunkban 30, vasárnaponként kb. 35 ezer példányban.¹⁰ A KP-ban több, a mozgalomhoz köthető politikus publikált, az átfedés a pártok (ZLN, SN) vezetősége és a publicisták között releváns volt.

1926. szeptember 24-től nyomtatták Varsóban az ABC (Aktualne, Bezpartyjne, Ciekawe – Aktuális, Pártonkívüli, Érdekes) két ismert „endecja”-politikus, Jerzy Zdziechowski és Eryk Kurnatowski szenátorok tulajdonában álló vállalat kiadásában, 20-30 ezer közötti példányszámban. Az ABC a magasabb színvonalú politikai cikkek mellett gazdasági-társadalmi anyagokat publikált kifejezetten radikális tónusban, nem mellőzve a demagógiát és az antiszemita megnyilvánulásokat. Több vidéki városban rendelkezett mutációval, főleg azokon a helyeken, ahol az „endecja” erősebb társadalmi bázisnak örvendett.¹¹

A varsói Arciwum Akt Nowych-ban külön mappa foglalkozik 7080-as számmal a magas rangú politikusok találkozóival, „Magyarország. Gömbös miniszterelnök és Hóman oktatási miniszter lengyelországi látogatásai. Magyar ünnepek Varsóban. Kościalkowski Magyarországon. 1934-1936.” címmel, mely ezen eseményekhez kapcsolódó iratokat tartalmazza 415 oldalon.

2. A II. Rzeczpospolita külpolitikája

Az I. világháború után újjászületett Lengyelország külpolitikailag (is) rendkívül nehéz helyzetbe került.¹² A korszak lengyel külpolitikájában 3 szakaszt különböztethetünk meg: 1. a határvonalak stabilizálása és a nemzetközi elismertség megteremtése (1918-1923), 2. 1923-1932 között a pozíciók megerősítése, főleg a

Népszövetségre támaszkodva, közben viszonyok rendezése a szomszédokkal és a nagyhatalmakkal; végül 1933 és 1939 között diplomáciai harc az állam léteért és a területi integritásért.¹³

Első nagyobb eredményként, 1921 februárjában született meg a francia-lengyel politikai egyezmény, amit hamarosan a lengyel-román megállapodás követett, mindkét ország számára fellépést garantálva egy esetleges szovjet támadás esetére.¹⁴

A „májusi fordulat” nem járt komolyabb konzekvenciákkal az aktivizálódó lengyel külpolitikában, mely továbbra is két katonai szövetségesre támaszkodott és angol szimpátiát keresett.¹⁵ A '30-as évek első felében a lengyel politika bizalma jelentősen csökkent a nyugati nagyhatalmak és a Népszövetség irányába. A cseh-szlovák-lengyel viszonyban sem mutatkozott komoly esély a javulásra. A korszak két kiemelkedő lengyel külügyminisztere (August Zaleski és József Beck) a kényes egyensúly fenntartására törekedett. Alapelvvé vált, hogy „ha Lengyelország meg kívánja tartani függetlenségét egy lépéssel sem lehet közelebb Berlinhez, mint Moszkvához.”¹⁶ Ezen egyensúlypolitika 1932 és 34 között volt leginkább sikeres. Első lépésként az 1930-32-ben hűvös lengyel-német viszony növekvő hajlandósággal párosult a Szovjetunió felé, melyet 1932-ben szerződés követett.¹⁷ A német-lengyel nexusban szintén javulás mutatkozott. Hitler kezdeti belpolitikai ellentétei és Lengyelország ideiglenes európai porondon való erősödése (ill. egyéb külső tényezők) miatt 1934. január 26-án megneemtámadási egyezményt írtak alá, melyet magas rangú miniszteri találkozó követtek.¹⁸ A 10 éves időtartamot azonban maga Piłsudski sem gondolta komolyan, mindössze 4 esztendőre látta azt betarthatónak.¹⁹

Piłsudski már 1934 tavaszán több vezető külügyi politikustól és katonatisztól választ kért azon kérdésre, hogy „Németország, vagy a Szovjetunió veszélyesebb Lengyelországra nézve?” A válasz reális volt: „az oroszok veszélyesebbek tudnának lenni, de a németek fognak hamarabb veszélyt jelenteni.”²⁰

A magyar külpolitikában már az 1920-as években felmerülő közös határ ügye komoly hangsúlyt kapott a keleti és nyugati nagyhatalmakkal való felhőtlennek nem nevezhető viszony, ill. Lengyelország kedvezőtlen geopolitikai helyzete miatt. Az első konkrét lépés a különösebb konzekvenciákkal nem járó, 1928-ban Varsóban aláírt döntőbíróági szerződés volt.²¹ A kisantant bomlasztásához, ill. a békeszerződések revíziójához viszont – a radikálisan eltérő külpolitikai irány miatt – a magyar fél támogatásra nem számíthatott.

A magyar miniszterelnök kormányelnöki bemutatkozó beszédében a lengyel viszonyra utalva kijelentette, hogy „a lengyel barátság ápolását mindig helyeselttem”, de tényként kezelhetjük az 1935-től varsói nagykövet, Hory András véleményét, aki a lengyel politika Magyarország iránti közömbösségéről írt: Lengyelország „a trianoni szerződést nem ratifikálta és a kisantanttal szemben elutasító magatartást tanúsított, de jóindulata velünk szemben ebben ki is merült.”²²

3. Gömbös Lengyelországban. Protokolláris események és kulturális egyezmény

A diplomáciai jelentések között az első hír a Gömbös látogatásával kapcsolatban egy ausztriai sajtójelentésben jelent meg 1934. május végén. Az ottani politikai körök élénk érdeklődéséről írtak a lengyelek bevonását feltételezve a római jegyzőkönyvekkel kapcsolatban, mely ellenkezést válthatna ki a kisantant és Németország részéről.²³ A Bécsből küldött sajtójelentés több helyi lap fokozott várakozásáról és a vizit különleges jelentőségéről írt, elsősorban a francia-lengyel viszony elhidegülése miatt, megjegyezvén, hogy a franciák élesen kritizálták a lengyeleket Gömbös fogadásáért. Egyes feltevés szerint a látogatásnak lehet olyan jellege, hogy a magyarok rábírnák a lengyeleket: közvetítsenek Franciaország és Magyarország között.²⁴ A Slovenska Polityka a magyar külügy álláspontjáról írt, mely „nem titkolt örömmel” fogadta a lengyel külpolitikai változásokat. A lengyelek meghívóját a „magyar sajtó természetesen triumfálva fogadta” és a lengyel-német viszony fordulata a magyar politikai reményeket jelentősen növelte.²⁵ Aug. 31-én a szlovák sajtó – helytelenül – úgy informált, hogy Kánya Gömbössel tart Varsóba, mivel lengyel-magyar-német blokkot kívánna nyitni a kisantant ellensúlyozására.²⁶ Szeptemberben a tisztábban látó osztrák sajtó viszont arról számolt be, hogy a magyaroknak hamarosan választaniuk kell Varsó és Róma között, ill. a következő magyar látogatás Rómába lesz esedékes – esetlegesen a lengyel út kompenzációjaképpen.²⁷ Elsőként közölték, hogy Kánya nem utazik Varsóba, konkrét oknak azt hozván fel, hogy a magyar külügyminiszter a német orientáció híve és a látogatás nem kétoldalú manifesztációja a németbarát politikának. A csehszlovák politikára vonatkozóan arról írtak, hogy a „feszültség, melyet Gömbös útja váltott ki, teljesen megalapozatlan”, a lengyelek nem érdekeltek a magyar revíziós politikában.²⁸

A magyar politikával, ill. Magyarországgal kapcsolatban a lengyel sajtócikkek október elejétől jelentős számban megszorodtak. A Czas okt. 2-i számában kezdte el a „ráhangolódást”, „Magyarország szimpátiával viszonyul Lengyelország politikájához” címmel, mely a Gömbös-kormány második évfordulós beszédét ismertette.²⁹ Az IKC szintén kitért Gömbös beszédére, kiemelve, hogy „nagy örömmel utazik Lengyelországba” és a magyar külpolitika lényegesebb irányvonalait ismertette részletesen, akárcsak a varsói PZ, vagy a poznańi Kurier.³⁰

A találkozóra vonatkozó nemzetközi visszhangok már ekkor a lapokba kerültek. A Czas bécsi tudósítója szerint a látogatás nem érinti a német-lengyel kapcsolatokat, „a magyar külpolitika a római-bécsi vonalon” halad, célja gazdasági egyezmény a két ország között. (Konkrétan lengyel szén vásárlása és szállítása, amennyiben Csehszlovákia nem támaszt nehézségeket.) A cikk az olasz-lengyel-magyar unió teóriáját is felvetette és kizárta, hogy a magyar-lengyel tárgyalások német részről lennének inspirálva, amit az ABC szintén alátámasztott.³¹ Az IKC e kooperációt „fantasztikus híresztelésnek” nevezte, és egyből cáfolta a KW is, az Estre hivatkozva („udvariassági lépés, a két ország barátságának megerősítésére”).³² Ezt

következő számukban is megerősítették, jelezve, hogy két kérdéskör körül fognak folyni a megbeszélések (kulturális és kereskedelmi ügyek), előzménynek tekintve Kállay Miklós és Klebelsberg Kunó miniszterek korábbi látogatásait.³³

Okt. 7-én Gömbös kétnapos varsói látogatását jelentették be a hónap 15. napjára, nem kizárva egy visszafelé történő krakkói vizitet.³⁴ 10-én a látogatás konkrét programjait közölték, ill. kíséret tagjait ismertették. Gömböst már a magyar határon várja a varsói magyar követ (Matuska Péter), valamint Aleksander Łubieński, Varsóban – többek között – a lengyel miniszterelnök, Leon Kozłowski köszönti. Első nap a magyar kormányfő találkozik a miniszterelnökkel és Józef Beck külügyminiszterrel, a hadügyminiszter helyettesével Tadeusz Kasprzyckiivel, majd megkoszorúzza az Ismeretlen Katona Sírját. Délután fogadja a köztársasági elnök és különböző fogadásokat adnak tiszteletére. Másnap megtekinti a várost és délután 1 órakor aláírja a lengyel-magyar kulturális egyezményt, 5 órakor sajtókonferencián vesz részt. 17-én Krakkóba utazik, a városnézés után Budapestre tér haza.³⁵

12-én a lapok a látogatás 19-ére halasztásáról írtak, mely két nappal a jugoszláv király temetése után várható,³⁶ de a vizit előrehozása is felmerült.³⁷ E napi számában a KW a német visszhangokkal foglalkozott, a politikai visszhangokat – kivételesen – nem kerülve. A Berliner Tageblatt varsói tudósítóját idézte, aki azt feltételezte, hogy Gömbös a revízió kérdéséhez kívánja megnyerni a lengyeleket.³⁸

A vizit előtti napokban a magyar gazdasággal foglalkozó hírek kerültek előtérbe. A Czas egy hosszabb interjút közölt a Magyar Iparos Szövetség (GYOSZ) elnökével, Chorin Ferencsel és a PZ is címlapján hozta a „Lengyelország-Magyarország” cikkét, a két ország hagyományairól és kulturális kapcsolatairól írva. 19-én maga a látogatás került címlapjára, részletesen ismertette a két ország kulturális kapcsolatait, melyet arra alapozott, hogy ennek az elmélyítése a látogatás fő célja.³⁹ E napon ugyanezzel a címmel az ellenzéki KP is címlapos cikket közölt, a magyar politikát ismertette, mely „szinonimájává a »revizionizmus« vált” melyhez a német és olasz politikában talált visszhangra, ám a két ország között hamarosan választania kell. A lap publicisztikája jelentősen eltért a kormánypártiakétól, egyrészt kevésbe kerültek a politikai tematikájú konkrétumokat, másrészt feltűnő volt tisztánlátása. A bécsi tudósítótól átvett cikk a Magyar Telegrafikus Ügynökségre hivatkozva közölte, hogy Gömbös egyes államok támadásai ellenére is nyugodtan hagyja el Magyarországot. A cikk második része a Pesti Hírlapra „Varsó-Budapest-Róma” c. cikkére támaszkodva arról írt, hogy egy ilyen együttműködés kapcsolatot nyitna a Balti- és az Adriai-tenger között. Gömbös varsói, majd ezt követően római útja azt jelent(-het)i, hogy az említett két ország közös érdeket lát ezen együttműködésben.⁴⁰

Gömbös október 19-én este 23 órakor érkezett Varsóba.⁴¹ A lapok címlapon írtak fogadtatásáról, útját Budapesttől kísérték végig. A KW a német és francia sajtóvisszhangokkal (is) foglalkozott, melyek a „legfantasztikusabb terveket” feltételezték.⁴² 21-én a látogatás hivatalos eseményei is főoldalra kerültek, a programban meghatározottak szerint zajlottak. Csúcspontjuk a Piłsudskinál tett hosszan elnyúló belwederi látogatás volt, melyen Beck és Matuska is részt vettek.⁴³

A sajtó aktivitása és informálása e napokban kiemelkedő volt, mely egyrészt gesztus volt a magyar fél felé, másrészt az apró és jelentéktelen hírek sokaságával teljesen el tudta nyomni a tárgyalások tényleges (politikai) témáit. Az IKC pl. teljes címlapját a „lengyel nemzet vendége”-nek szentelte, részletesen ismertette életrajzát.⁴⁴ E szám 16. oldalán Gömbös indulásáról, ill. indulása előtti sajtótájékoztatójáról, a külföldi sajtóvisszhangokról, Gömbös nyugodt légkörű utazásáról és lengyelországi tartózkodásáról számoltak be. A magyar sajtó „európai fontosságúnak” nevezte Gömbös látogatását, kiemelve, hogy Lengyelország nem ratifikálta a trianoni szerződést, ill. – a Prágával fennálló feszült viszonyra utalt – miszerint az 1920-as magyar fegyverszállítást a csehszlovákok akadályozták meg.⁴⁵

A 22-i lapok kivétel nélkül a krakkói tartózkodásról, ill. a varsói út eredményeiről számoltak be, levonva a találkozók és programok konzekvenciáit, melyek során elsősorban gazdasági ügyekről tárgyaltak és szellemi együttműködésre vonatkozó konvenciót szignáltak, továbbá egy lengyel-magyar vegyes bizottság felállításáról határoztak, mely elsődleges feladata a kölcsönös kereskedelmi forgalom szélesítésére irányult, valamint a közeljövőben turisztikai szerződést és konzuláris konvenció megkötését vették tervbe. A cikk nagyobb része Gömbös sajtótájékoztatón elhangzott beszédét idézte, kiemelve a baráti fogadtatást.⁴⁶ A Beck és Gömbös által szignált megegyezés a kormánypárti sajtó szerint a már életben lévő lengyel-jugoszláv szerződés mintájára tervezetett. Külön cikk számolt be „Gömbös elégedettségéről”⁴⁷ és a második nap eseményeiről, amikor megnézte a varsói repülőteret, gyárakat (Skoda) tekintett meg és aláírta a szerződést.⁴⁸ Az ABC is címlapjára tette a látogatás értékélését, közölve, hogy a magyar sajtó már az elutazás előtt arról írt, nem lesz politikai témájú tárgyalás, amit a hivatalos kommunikében is megerősítettek.⁴⁹

Október 25-én az IKC teljes címlapját a magyar miniszterelnökkel készített interjújának szentelte „Gömbös miniszterelnök Közép-Európa rekonstrukciójáról” címmel, melyen a térség ellenségeskedésének megszűnését értette a magyar politikus, amit munkája céljának tartott. Kifejtette véleményét azon kérdésre, miszerint az »„Igazságot Magyarországnak”« jelszó reális politikai cél, vagy csupán mesianisztikus vágyakozás?» A válasz szerint a kijelentésnek két része is van, egyrészt nem lehet reménytelenül a jövőbe tekinteni, hiszen a történelem folyamán a nagyhatalmak is megalakultak, majd szétestek. Másrészt nem kíván semmilyen kötelékbe belépni, melyben ellenségeskedés létezik. A varsói tárgyalásokra utalva kijelentette, hogy megértést talált Magyarország sorsa iránt.⁵⁰ E szám részleteiben ismertette a lengyel-magyar kulturális együttműködés alapelveit, mely irodalmi, kulturális és tudományos ágazatokat foglalt magában: kölcsönös történelmet tanulmányozó missziók, professzorok és egyetemi hallgatók cseréje, valamint a két ország legjelentősebb irodalmi és tudományos munkái fordításának támogatása és megkönnyítése. E célok megvalósításához kölcsönös bizottság életre hívását kezdeményezték, ill. ennek működését szabályozták. Másik önálló cikkben a konkrét gazdasági szerződésről írtak, melyet magyar sajtóforrásból ismertettek.

Ezen az oldalon már hangsúlyt kaptak a sajtóvisszhangok, elsősorban magyar oldalról, melyen egy-egy mondatot idéztek a fontosabb magyar lapokból és Gömbös – rövid bécsi megállást követő – hazaérkezéséről.⁵¹ Címlapra került a francia – nyugodt, vagy inkább megnyugtató hangnemű – visszhang is, miszerint „Gömbös nem utazik vissza Varsóból kitömött tárcával a jövőre vonatkozóan.”⁵² Másik cikkben a franciák a lengyelek nagy szolgálatáról beszéltek, mely a jelen pillanatában kiemelkedő volt. Publicitást kapott a bécsi sajtóvisszhang is, melynek címe „Lengyelország szemben a magyar revízióval” volt. A Neues Wiener Abendblatt cikke arra utalt, hogy a lengyel külpolitikának nagyon óvatosnak kell lennie és kérdéses a francia külpolitika keleti iránya, mely haladhat tovább a lengyel vonalon, de átválthat a szovjet útra is, mivel Barthau úgy szeretne volna az oroszokat megnyerni, hogy a lengyeleket nem veszíti el, ami Lavalnál bizonyosan nem tudható még.⁵³ Az ABC a német visszhangokra tért ki, megjegyezve, hogy eddig (október 24.) viszonylag csendesen figyelték az eseményeket, most „fantasztikus politikai kombinációkról” írtak.⁵⁴

A külföldi sajtóvisszhangokkal a lengyel lapok (és természetesen rajtuk keresztül a vezető politikai körök) saját álláspontjukat, vagyis a vizit semlegességét, ill. politikamentességét erősítették, de megkerülhetetlenek tartottak egyes kritikus, főleg baráti államok álláspontjának ismertetését. A KW a román véleményt idézte, ahol a magyar-lengyel viszony bizalmatlanságot ébresztett. Az angolok arról írtak, hogy a magyar revíziós kérdések semmilyen nyilatkozatban nem voltak említve és a lengyel-francia elhidegülést átmenetinek tartotta a Morning Post.⁵⁵

A német véleményeket ismertetve a lengyelek túl óvatosak elismerni a magyar revíziós igényeket.⁵⁶ A német Reichpost a Gömbös-Piłsudski találkozóval foglalkozott röviden és politikai utalásokat tett, konkrétan az Ausztria irányában érzett közös szimpátiára utalva. Külön cikk foglalkozott Gömbös Berliner Börsenzeitung számára adott interjújával, melyben hangsúlyozta, hogy a „látogatásnak nem volt semmi rejtett célja, sem politikai alapja”.⁵⁷

A nagyhatalmi sajtóval ellentétben állt a jugoszláv sajtó véleménye, mely a csehszlovákok mellett a legkritikusabb volt, szintén előtérbe került. A belgrádi Vreme kritikusan állt a találkozóhoz és a magyar irányba folytatott lengyel politika ellen nyilvánított véleményt és egy katolikus államok blokkjára irányuló terv létrehozását vetette fel, Rómától Varsóig, Budapesten keresztül, (szintén) megjegyezvén, hogy Varsó osztályozhatatlanul nagy szívességet tett a magyaroknak. A bukaresti vélemények is helyet kaptak, melyben az IKC egy román lappal polemizált, ami – szerinte – leegyszerűsíti (és túlértékelt) a találkozók jellegét, arra utalva, hogy jelentős irányváltoztatás zajlott a lengyel politikában, amit Gömbös látogatása mellett a német-lengyel megnemtámadási egyezmény, viszonyulás a keleti paktumhoz, valamint a Genfben aláírt kisebbségi egyezmény mutat.⁵⁸ 28-án a Czas Gömbös tájékoztatójáról írt, melyet a kormány tagjainak adott a varsói látogatásáról, ismertetve a megbeszélések tartalmát, valamint ennél hosszabban a merénylettel kapcsolatos magyar állásfoglalást.⁵⁹ Az IKC rövid cikkben Gömbös

Kozłowskiinak „felejthetetlen emlékeiről” küldött köszönőtáviratról tudósított.⁶⁰ 29-én KW „Jankapuzta” címmel közölt anyagot, 30-án pedig Beck viszontlátogatásáról publikált telegrammot.⁶¹

Érdekesség, hogy e sajtóvisszhangokkal párhuzamosan ismertették a protokolláris eseményeket, pl. az 1000 fős vendégség előtt elhangzott ünnepi beszédeket (melyeken témaként gazdasági kapcsolatokat említett a lengyel fél).⁶² „Magyarország és Lengyelország – a nyugati kultúra két előretolt képviselője” c. cikkben Gömbös francia nyelvű sajtótájékoztatójáról írtak, melyben a magyar politikus a tradicionális barátságról beszélt, kitérve meleg fogadtatására, ill. céljára, mely a kulturális és szellemi kapcsolatok szorosabbá tételét célozta.⁶³

A diplomáciai jelentések meghatározó része a nemzetközi visszhangokról számolt be. Október 26-án a pozsonyi konzulátus arról jelentett, hogy a csehek lengyelelles propagandájukhoz használták fel a látogatást, mely megerősíti, hogy a lengyelek közös határt szeretnének a magyarokkal. A vizit belpolitikailag a lengyelbarát szlovákok lecsillapításához szolgált ürügyül. A riport több lap véleményét is ismertette, melyek között szerepelt, hogy Lengyelország átáll a revizionisták táborába (Narodny Denik), miközben ezzel szöges ellentétben, 25-i számukban a magyarok csalódásáról írtak.⁶⁴ A prágai követségről rövid jelentés futott be, mely első mondatában arra utalt, hogy a látogatás a cseh sajtóban nem váltott ki különösebben nagy visszhangot, viszont aktívan írtak a külföldi, főleg francia és jugoszláv visszhangokról és megállapították, hogy Gömbös semmit nem nyert Varsóban. Egy másik cikk kiemelte, hogy a magyarok hivatalos fogadásaira nem voltak meghívva külföldi diplomaták csak azok, akiket közvetlenül a magyar követség hívott meg, tompítva az esetleges eredmények értékét.⁶⁵

A Vreme cikke és megnyilvánulása a diplomáciai jelentéseknek is témája volt, fordítását a külügyminisztériumba is elküldték. A cikk élesen támadta az aktuális lengyel politikát, mindenekelőtt a magyarokkal való barátságot.⁶⁶ A 26-án befutott belgrádi sajtójelentés élesen kritizálta a látogatást és „rosszmájúan” jelezték, hogy ez egybeesik Kánya római útjával. A szerb lap kritikus véleményét más újság nem vette át, azok inkább Gömbös fogadását „hűvösnek” deklarálták.⁶⁷ A Vreme cikke következményekkel járt: Beck instrukciójára a belgrádi lengyel követ a jugoszláv külügyminisztert, Jevticzet kereste fel, aki a cikk miatt fájdalomtát fejezte ki, megjegyezve, hogy neki is kellemetlen meglepetés volt a lap tónusa, mellyel nem értett egyet. A lengyel-jugoszláv kapcsolatokat a miniszter fontosnak tartotta és a további támadásokat feltartóztatja – ígérte.⁶⁸ 27-én a prágai követség küldte el Karol Sidor cikkének fordítását, mely a Slovák lapban jelent meg. Sidor a látogatást a „magyar revíziós politika vereségének” tekintette, ami szokatlanul nagy elégtétel a szlovákoknak, hiszen a magyar-lengyel viszony nem fenyegeti Szlovákiát. A szerző támadta a többi lapot, melyek a közös lengyel-magyar határról írtak. Gömbös kötött egy kulturális, turisztikai és konzuláris egyezményt, valamint lépett gazdasági ügyekben. Ez nem több, mint ami már régen kellett volna a két ország között – értékelték a valósághoz közel állva.⁶⁹

A diplomáciai jelentésekben a holland és finn visszhangok is szerepeltek, melyek az ottani sajtóban kifejezetten nagy terjedelmet kaptak.⁷⁰

Azt, hogy egyes államok, ill. azon belüli nemzetiségek a találkozók eredményeit, ill. visszhangjait saját szájuk íze szerint állították be sajtójukban jól bizonyítja a november 3-ára datált zágrábi jelentés. A horvátok – ellenben a belgrádi szerbnyelvű sajtóval, ill. Sidor publicisztikájával – meleg fogadtatásról írtak és a Obzor lapra hivatkozva természetesen vették, hogy a „magányos Magyarország közeledést keres Lengyelország felé, melyet a közös határ vágya és a Csehszlovákia-ellenes politika is összekapcsol”, de ettől függetlenül több lap is kizárta, hogy a lengyelek csatlakoznának a békeszerződések revízióját kívánó országokhoz.⁷¹

4. Összegzés

Gömbös miniszterelnök varsói látogatása élénk visszhangot kapott a lengyel sajtóban, ill. diplomáciai jelentésekben egyaránt. Előbbi anyagait 3 részre oszthatjuk: október elejétől megszaporodtak a magyar politikával és gazdasággal kapcsolatos hírek, elemzések, jelentős publicitást kaptak a látogatás és találkozók eseményei, akár a protokolláris események, akár maguk a megkötött egyezmények, végül komoly szerepet kaptak a nemzetközi sajtó visszhangjai is a lengyel lapok hasábjain. A levéltári iratok meghatározó részét a sajtójelentések tették ki, köztük olyan országokból írtak jelentéseket, mint Finnország, Görögország, vagy Hollandia.

A látogatás az októberi lapszámok legfőbb témájává vált a marseille-i merényletet követő nyomozás, valamint a jugoszláv kormányváltás mellett. A vizsgált hat napilapban összesen 132 darab cikket találtunk, ezek között 32 került – különböző terjedelemben – címlapra. Kiemelkedett közülük a KW, mely október 20. és 26. között hatszor tette címlapjára az eseményt (főképpen visszhangokat).

A lapok Kállay Miklós és Klebelsberg, valamint Bronisław Nakoniecznikow-Klukowski 1933-ban zajlott látogatásait előkészítésnek vélték.⁷² Az események, ill. a látogatás elhalasztása előtt különböző teóriákat publikáltak a külföldi lapok, ill. azok tudósítójának írásai alapján együttműködési tervek, ill. blokkok létrehozása merült fel. E felvetéseknek az aktuális nemzetközi helyzet (francia-lengyel elhidegülés, vagy az 1934 januárjában megkötött német-lengyel megneemtámadási szerződés, ill. a római jegyzőkönyvek) egyaránt alapot szolgáltatottak, igaz valóságtartalommal nem rendelkeztek. A nemzetközi sajtó (a lengyel lapokon és diplomáciai iratokon keresztül) 5 konstellációt vetett fel:

1. Lengyelek bevonása a római jegyzőkönyvekbe.
2. Varsó közvetítő szerepe Budapest és Párizs között.
3. Lengyel-magyar-német blokk (e szerint a német fél inspirálta a találkozót).
4. Olasz-lengyel-magyar unió.
5. Katolikus államok blokkja (jugoszláv teória).

E felvetéseket a lengyel fél kivétel nélkül cáfolta és más politikai témájú felvetések sem kaptak publicitást, így azon nemzetközi véleményektől is elhatárol-

lódta, hogy a magyarok meg kívánják nyerni a lengyelek támogatását revíziós céljaikhoz. Az óvatos sajtó a magyar külpolitikát és a határokra vonatkozó témákat (revízió, közös határ, stb.) feltűnően kerülte, egyedülként az IKC egész címlapos interjújában merült fel a magyar külpolitikai ilyen irányú törekvése. A „kényes kérdések” kiküszöbölései már a „ráhangolásnál” látszottak, melyek kizárólag gazdasági és kulturális témákkal foglalkoztak. Részletes interjút készítettek Chorinnal és Kállayval, miközben Kánya utazása Varsóba, ill. Rómába teljesen mellőzött volt, míg a konvenciók tartalma már korán a lapokba került.

A tárgyalások témájáról kevés hír szivárgott ki, azok a gazdasági tárgyú megbeszéléseket feltételezték. Konkrétumot csak a kiadott kommunikék tartalmaztak, teljesen kerülve az aktuálpolitikai kérdéseket, melyek – az együttműködési és politikai témákkal együtt – kizárólag a nemzetközi sajtószemlékben, vagy a külügynek küldött sajtójelentésekben fordultak elő. Ezen esetekben a sajtó egyből cáfolta a feltételezéseket, nem ritkán a magyar lapokat, vagy Gömbös interjúját hívva segítségül lenyugtatni a felmerült kételyeket, idézve pl. hogy a készülődés fázisában Gömbös is csak kulturális és gazdasági témákkal foglalkozott.⁷³

A neutrális magatartás miatt érthető, hogy Horthy Piłsudskinak – Gömbösön keresztül – eljutatott táviratáról egy szót sem írtak az általunk vizsgált sajtótermékek.⁷⁴

A lengyel sajtó semleges hangneme ellenére mégsem mehetünk el teljesen a látogatás kulturális és gazdasági eredményein túlmutató következmények mellett. A marseille-i merénylet napjaiban súlyos nemzetközi sajtótámadás érte az országot, a lengyel lapok pedig Magyarország mellett foglaltak állást, többször idézve Gömböst, aki kijelentette, hogy a magyaroknak nincs közük az eseményekhez és nincs konkrét bizonyíték, ill. alap a támadásokra.⁷⁵ A magyar politikának tisztában kellett lennie, hogy – a második évfordulás rádióbeszédben megfogalmazott – külpolitikai törekvésekhez („békés eszközökkel küzdeni a revízióért és az idegen impérium alá jutott magyar kisebbségi testvéreink fennmaradásáért”⁷⁶) lengyel támogatást nem kaphat, mégis több külföldi lap maga a fogadás tényét „értékes szolgálatnak”, vagy „osztályozhatatlan szívességnek” deklarálta – nem alaptalanul. Gergely Jenő munkája szerint „Varsóban Gömbös olyan meleg baráti fogadatot kapott, mely demonstrálta, hogy szó sincs Magyarország nemzetközi elszigeteltségéről.”⁷⁷ A programok, fogadások, az ezeréves magyar-lengyel barátság gyakori említése ezt erősítette, főképpen abban a közegben, amikor egy „hajszálon múlt, hogy a Gömbös-kormány marad, vagy bukik.”⁷⁸

E meleg baráti fogadatot több ország sajtója megkérdőjelezte, élükön Jugoszláviával és Csehszlovákiával, sajtóvisszhangjaik, elemzéseik sűrűn érkeztek a Lengyel Külügyminisztériumba. A Vreme által indított támadás komolyabb visszhangot váltott ki, melyet követően Beck utasította belgrádi követét, hogy kérjen kihallgatást a jugoszláv külügyminiszterétől, aki elhatárolódott a „félhivatalos” lap véleményétől. A látogatás a jugoszláv-lengyel ligában is feszültséget okozott. Szinte természetes, hogy a belgrádi véleményekkel szöges ellentétben a zágrábi sajtó a „meleg fogadatról” cikkezett.

A Vreme cikke a lengyel napisajtóban is publicitást kapott, kifejezetten érdekes tény viszont, hogy egyetlen cseh, vagy szlovák sajtóhír, vagy azok véleménye nem jelent meg a lapokban. A nagyhatalmak közül leginkább a francia véleményekre figyeltek, mellettük a berlini és bécsi sajtót ismertették jelentős terjedelemben. Csehszlovákia egyszer merült csak fel, amikor keresztülutazó Gömbös vasúti kocsiját. Komoly őrség vigyázta a sínek mellett, ill. a hidaknál.⁷⁹

A kulturális visszhangokat sem mellőzték a lapok, melyek szerint a lengyel-magyar egyezmény mintát adna több más országgal kötendő kulturális megegyezésnek – a magyar kormány az olasz, osztrák és német kormányokhoz azzal a javaslattal fordult, hogy kössenek olyan kulturális konvenciókat, mely Gömbös varsói látogatása során kötettet.⁸⁰

Ha direkt politikai eredményekről nem is beszélhetünk, a konvencióknak voltak komoly eredményei és jelentős lépést jelentett a találkozó a magyar-lengyel kapcsolatok tekintetében is. 1935-ben Hóman miniszter utazott – szívélyes fogadtatást kapva – Lengyelországba az 1934-ben kötött szellemi együttműködés végrehajtása miatt, majd 1936 tavaszán – szintén halasztás után – Kościalkowski lengyel miniszterelnök látogatott Magyarországra. A két miniszterelnök találkozója, akárcsak a Gömbös-látogatás, szintén nem járt politikai eredményekkel, akárcsak a következő két év találkozóit,⁸¹ melyek közül kétségtelenül Horthy Miklós kormányzó és Kánya Kálmán külügyminiszter 5 napos látogatása és vadászata emelkedett ki.

JEGYZETEK

1. Borowiec, Piotr (2010): Krótka historia wydawnictwa i koncernu Ilustrowany Kurier Cozienny (1910-1939). In. Grażyna Wrona, Piotr Borowiec, Krzysztof Woźniakowski (szerk.): Ilustrowany Kurier Codzienny. Księga pamiątkowa w stulecie powstania dziennika i wydawnictwa 1910-1939. „Śląsk”. Kraków-Katowice. 20-28. old. Dąbrowski 1922 márciusától 1927-ig a Szejm tagja volt a PSL-Piast frakciójában.
2. 1920-ban már 12 oldalon 50 ezer példányban nyomtatták, majd 1921-re a vasárnapi példányszáma elérte a 100 000-et. Bańdo, Adam (2010): „Ilustrowany Kurier Codzienny” pierwsze nowoczesne polskie pismo masowe. In. Grażyna Wrona, Piotr Borowiec, Krzysztof Woźniakowski (szerk.): Ilustrowany Kurier Codzienny. Księga pamiątkowa w stulecie powstania dziennika i wydawnictwa 1910-1939. „Śląsk”. Kraków-Katowice. 92. old. A lap sajtó adatai szerint bizonyos időszakban 300 ezer előfizetővel rendelkezett. Borowiec, Piotr (2010) 34. old. lásd még pl. Paczkowski, Andrzej (1980): Prasa Polska. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa. 164-165. old.
3. Paczkowski, Andrzej (1983): Prasa codzienna Warszawy w latach 1918-1939. Państwowe Instytut Wydawniczy Naukowe. Warszawa. 63. és 169. old.
4. Paczkowski, Andrzej (1980) 106. és 158. old. és Paczkowski, Andrzej (1983) 182. old. A korszak végén már 30 ezer körül mozgott.

5. Adamek, Kazimierz (1980): Geneza i wstępny program krakowskiego „Czasu”. *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*. Rocznik 19. numer 1. 21. és 29. old.
6. Paczkowski, Andrzej (1980) 44. és 97. old.
7. Paczkowski, Andrzej (1980) 116-117. és 182-185 old. E példányszám feltehetőleg csökkent a korszak végére. 1938-1939 folyamán Paczkowski szerint sikerült „semlegesíteni” és a kormánytábor mögé állt. Paczkowski, Andrzej (1980) 145. old.
8. Paczkowski, Andrzej (1983) 128. old.
9. Paczkowski, Andrzej (1980) 117. old. Más publikáció szerint a válság alatt 70-80, a világháború előtt 50-60 ezer példányban jelent meg. Paczkowski, Andrzej (1983) 135. old.
10. Paczkowski, Andrzej (1980) 117. old.
11. Paczkowski, Andrzej (1980) 114-115. és 180-181. old., valamint Paczkowski, Andrzej (1983) 107. old. Az ABC 1935. jan. 1-től fuzionált a *Nowiny Codzienne* napilappal és ABC-*Nowiny Codzienne* néven jelent meg. A személyi kötődések ellenére a lap soha nem volt az SN hivatalos orgánuma.
12. Értve ez alatt a lengyel-szovjet háborút, a litvánokkal való konfliktust, valamint a csehszlovák-lengyel összecsapásokat.
13. *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939. I-II.* Tadeusz Jędruszczak, Maria Nowak-Kiełbikowa (szerk.). Warszawa. 1989. 5. old.
14. *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939. I-II.* Tadeusz Jędruszczak, Maria Nowak-Kiełbikowa (szerk.). Warszawa. 1989. 10. old. Beck igyekezett a magyar-román viszonyt is javítani, de próbálkozásának nem volt eredménye.
15. Buszko, Józef (1983): *Historia Polski 1864-1948.* Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa. 299. old. és Brzoza, Czesław – Sowa, Andrzej Leon (2006): *Historia Polski 1918-1945.* Wydawnictwo Literackie. Kraków. 476. old. Egyes források szerint Anglia – anyagilag is – jelentősen támogatta a Piłsudski-féle hatalomátvételt.
16. *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939. I-II.* Tadeusz Jędruszczak, Maria Nowak-Kiełbikowa (szerk.). Warszawa. 1989. 17. old.
17. Eckert, Marian (1990): *Historia Polski 1914-1939.* Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa. 270. old.
18. Eckert, Marian (1990) 275. o.
19. Brzoza-Sowa (2006) 482. old. 1934. március elején tette e kijelentést Piłsudski.
20. *Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939. I-II.* Tadeusz Jędruszczak, Maria Nowak-Kiełbikowa (szerk.). Warszawa. 1989. 18. old. Maga a kérdőív: Tom II. 58-60. old.
21. Ehhez lásd MNL K 63. 1928-17/7. részletesen a 47/pol., 81/pol. és 84/pol. iratok, továbbá a mappa novemberre és decemberre datált iratait. A következő évre vonatkozó iratok (1929-17/7) egy lengyel-magyar megegyezésről írtak a bolsevizmus ellen. A lengyel-magyar kapcsolatok alakulásáról az 1920-as években lásd még Gulyás László (2013): *A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele 1924-1931.* Attraktor. Máriabesnyő. 115-119. old.

22. Gömbös Gyula (2004): Válogatott politikai beszédek és írások. Szerkesztette és az utószót írta: Vonyó József. Osiris. Budapest. 413. old. és Hory András (1987): Bukaresttől Varsóig. Gondolat. Budapest. 246. old.
23. AAN MSZ 7080. 323/A/49.
24. AAN MSZ 7080. 323a/A/102. 1934. augusztus 17.
25. AAN MSZ 7080. N. 323-b/C/48. 1934. augusztus 15.
26. AAN MSZ 7080. 323-b/C/69. 1934. augusztus 31.
27. AAN MSZ 7080. 323a/A/118. 1934. szeptember 6.
28. AAN MSZ 7080. 323a/A/132. 1934. szeptember 27.
29. Czas 1934. október 2. old.
30. IKC 1934. október 4. 14. old. A lap még ezen számában írt Gömbös Rómába tervezett útjáról is. PZ 1934. október 3. 2. old., KW 1934. október 2. 9. old., KP 1934. október 4. 2. old.
31. Czas 1934. október 5. 2. old., KP 1934. október 4. 1. old. és ABC 1934. október 4. 3. old.
32. IKC 1934. október 6. 13. old. és KW 1934. október 5. 2. old.
33. KW 1934. október 6. 5. old. Kállay 1933-ban járt Lengyelországban, látogatását lengyel kollégája, Nakoniecznikow-Klukowski viszonzta Budapesten a következő évben. Az ABC – rövidebben – szintén hozta a cikket: 1934. október 6. 3. old. A szénvásárlással kapcsolatban azt számolgatták, hogy olcsóbb lenne Gdyniából Triesztbe szállítani hajón, mint a vasúti szállítás!
34. Czas 1934. október 7. 2. old. A lapszám még röviden arról tudósított, hogy megjelent magyarul Piłsudski egyik munkája, melynek fordítóját Gömbös személyesen fogadta. PZ 1934. október 8. 2. old., KW 1934. október 8. 2. old. A következő napi szám címlapon hozta a látogatás időpontját.
35. Czas 1934. október 10. 2. old.
36. ABC 1934. október 13. 1. old., Czas 1934. október 14. 2. old.
37. IKC 1934. október 12. 20. old.
38. KW 1934. október 12. 3-4. old.
39. Czas 1934. október 15. 1. old., PZ 1934. október 15. 1. old. és PZ 1934. október 19. 1. old.
40. KP 1934. október 20. 1. old.
41. Czas 1934. október 19. 1-2. old.
42. PZ 1934. október 20. 1. old., KW 1934. október 20. 1-2. old., ABC 1934. október 20. 3. old.
43. Czas 1934. október 21. 1. old. E lapszámban téma volt még a marseille-i merénylet, valamint önálló cikkben Gömbös véleménye (melyet az MTI-nek adott) az eseményről. (u. ott 2. old.) A cikkben kiemelték, hogy egyetlen magyar állampolgárságú személy sem vett részt az akcióban, továbbá még a leglazább kapcsolatot sem tartotta fenn az elkövetőkkel.

44. IKC 1934. október 21. 1. old. A lap e száma budapesti tudósítójától egy cikket közölt Horthyról is. Lásd még címlapon, gazdag fotóillusztrációval PZ 1934. október 21. 1-2. old.
45. IKC 1934. október 21. 16. old.
46. Czas 1934. október 22. 1. old. Rövid cikkben írtak még a kitüntetésekről is. Továbbá: IKC 1934. október 22. 17. old. Az eredményeket szintén ismertette a KP 1934. október 23. 2. old.
47. IKC 1934. október 24. 14. old. Még ezen az oldalon közlik Gömbös Függetlenségnek adott nyilatkozatát, ill. a soron következő bécsi és római látogatásról írtak. Külön cikkben foglalkoztak a kitüntetések ügyével.
48. PZ 1934. október 22. 2. old.
49. ABC 1934. október 22. 1. old.
50. IKC 1934. október 25. 1-2. old.
51. IKC 1934. október 25. 15. old., PZ 1934. október 24. 2. old., ABC 1934. október 23. 1. old. A kulturális konvenció tartalmát közli még: ABC 1934. október 23. 3. old.
52. KW 1934. október 23. 1-2. old. A Börsen Zeitung véleményét közölte a KP is (1934. október 25. 3. old.)
53. KW 1934. október 25. 10. old.
54. ABC 1934. október 24. 2. old.
55. KW 1934. október 26. 1-2. old.
56. KW 1934. október 27. 2. old.
57. IKC 1934. október 26. 17. old.
58. IKC 1934. október 27. 14. old. Az ABC a francia sajtót idézve „értékes szolgálat”-ról írt. (ABC október 25. 2. old.), KP 1934. október 26. 2. old.
59. Czas 1934. október 28. 2. old. A beszámolóról – Kánya római találkozóival együtt – az ABC is közölt rövid cikket (ABC 1934. október 28. 1. old.).
60. IKC 1934. október 28. 17. old.
61. KW 1934. október 29. 2. old. és október 30. 2. old. A KP mindkét napi kiadása írt a vizontlátogatásról, az esti lapszáma – röviden – a címlapon hozta (KP 1934. október 31. 2. old. és esti szám 1. old.)
62. IKC 1934. október 23. 2. old.
63. PZ 1934. október 22. 1. old. (szintén címlapra került Gömbös Függetlenségben megjelent cikke) továbbá: IKC 1934. október 23. 3. old.
64. AAN MSZ 7080. 323a/C/84. 1934. október 6. A helyes dátum valószínűleg november 6.
65. AAN MSZ 7080. 323a/C/21. 1934. november 6.
66. AAN MSZ 7080. 1934. október 23. A Belgrádi Lengyel Követség távirata.
67. AAN MSZ 7080. 323a/46. 1934. október 26.
68. AAN MSZ 7080. 323a/46. 1934. október 26.
69. AAN MSZ 7080. 323-b/C/77. 1934. október 27.
70. AAN MSZ 7080. 329HL.Pol/34. 1934. október

1. 71. AAN MSZ 7080. 11/Jg/86 pf/34. 1934. november. 3.
72. Lásd pl. KW 1934. október 6-i szám, vagy KP 1934. október 21. 6. old.
73. Remélem, hogy utazásom amellet, hogy az európai béke ügyet fogja előmozdítani a két nemzet közötti barátság, valamint szellemi is kulturális együttműködés továbbfejlesztését is fogja szolgálni azon az úton, amelyet a történelem részükre kijelölt.” Gömbös (2004) 633. old.
74. Gulyás László (2015): A Horthy-korszak külpolitikája 3. A Károlyi- és a Gömbös-kormány külpolitikája 1931-1936. Attraktor. Máriabesenyő. 155. old.
75. IKC 1934. október 25. 15. old. és pl. KW 1934. október 17. 2. old.
76. Gömbös (2004) 631. old.
77. Gergely Jenő (2001): Gömbös Gyula. Politikai pályakép. Vince Kiadó. Budapest. 280. old.
78. Gergely Jenő (2001) 280. old.
79. IKC 1934. október 22. 7. old.
80. IKC 1934. október 27. 14. old.
81. 1937-ben Świątoslawski lengyel vallás- és közoktatási miniszter látogatott Magyarországra, látogatása párhuzamosan zajlott Mościcki lengyel köztársasági elnök bukaresti útjával. A két ország kulturális kapcsolatai tovább bővültek az 1930-as években. Az 1929-ben megalapított Magyar Mickiewicz Társaságban a magyar konzervatív értelmiségi körök vezetői személyiségeit, mint pl. Klebelsberg Kunót, Hóman Bálintot vagy Serédi Jusztinián hercegprímást is megtalálhattuk. A magyar-lengyel kulturális és irodalmi kapcsolatok fejlesztését helyezték előtérbe, 1935-től minden évben emlékplakettel tüntették ki a két ország irodalmával, történelmével foglalkozó értelmiségieket. A társaság a világháború alatt sem szüneteltette tevékenységét, 1939 után leginkább a lengyelországi menekültek támogatásával és gondozásával foglalkozott. A második világháború alatti rendezvényeiken olyan nagynevű lengyel irodalmi személyiségek is megjelentek, mint Kazimiera Iłkiewiczówna, Stanisław Vincenz, vagy éppen Tadeusz Fangrat. Az egyesületet 1949-ben Kádár János belügyminiszter utasítására oszlatták fel. A Magyar Mickiewicz Társaság tevékenységéhez részletesebben lásd: Gerencsér Tibor: A Magyar Mickiewicz Társaság első évtizede. In: Acta Papensia. 2010/3-4. 185-226. old., valamint Gerencsér Tibor: A Magyar Mickiewicz Társaság második évtizede. In: Acta Papensia. 2011/3-4. 161-201. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- AAN M.S.Z. (Lengyel Külügyminisztériumi iratok) 7080. „Magyarország. Gömbös miniszterelnök és Hóman oktatási miniszter lengyelországi látogatásai. Magyar ünnepségek Varsóban. Kościałkowski Magyarországon. 1934-1936.”
- ABC 1934. október 4. 3. old.; 1934. október 6. 3. old.; 1934. október 13. 1. old.; 1934. október 20. 3. old.; 1934. okt. 21. 1-2. old.; 1934. október 22. 1. old.; 1934. október 23. 1. és 3. old.; 1934. október 24. 2. old.; 1934. október 25. 2. old.; 1934. október 28. 1. old.;
- Adamek, Kazimierz (1980): Geneza i wstępny program krakowskiego „Czasu”. *Kwartalnik Historii Prasy Polskiej*. Rocznik 19. numer 1. 19-34. old.
- Bańdo, Adam (2010): „Ilustrowany Kurier Codzienny” pierwsze nowoczesne polskie pismo masowe. In. Grażyna Wrona, Piotr Borowiec, Krzysztof Woźniakowski (szerk.): *Ilustrowany Kurier Codzienny. Księga pamiątkowa w stulecie powstania dziennika i wydawnictwa 1910-1939. „Śląsk”*. Kraków-Katowice. 87-102. old.
- Borowiec, Piotr (2010): Krótka historia wydawnictwa i koncernu *Ilustrowany Kurier Cozienny (1910-1939)*. In. Grażyna Wrona, Piotr Borowiec, Krzysztof Woźniakowski (szerk.): *Ilustrowany Kurier Codzienny. Księga pamiątkowa w stulecie powstania dziennika i wydawnictwa 1910-1939. „Śląsk”*. Kraków-Katowice. 17-45. old.
- Brzoza, Czesław – Sowa, Andrzej Leon (2006): *Historia Polski 1918-1945*. Wydawnictwo Literackie. Kraków.
- Buszko, Józef (1983): *Historia Polski 1864-1948*. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa.
- Czas 1934. október 2. 2. old.; 1934. október 5. 2. old.; 1934. október 7. 2. old.; 1934. október 10. 2. old.; 1934. október 14. 2. old.; 1934. október 15. 1. old.; 1934. október 19. 1-2. old.; 1934. október 21. 1-2. old.; 1934. október 22. 1. old.; 1934. október 28. 2. old.;
- Debreceni Péter (2014): Horthy Miklós és Kánya Kálmán lengyelországi látogatása a lengyel és magyar napilapok tükrében. In. *Közép-Európai Monográfiák 13. Döbör András-Zeman Ferenc (szerk.) Egyesület Közép-Európa Kutatására*. Szeged. 127-139. old.
- Dokumenty z dziejów polskiej polityki zagranicznej 1918-1939. I-II. Tadeusz Jędruszczak, Maria Nowak-Kielbikowa (szerk.). Warszawa. 1989. és 1996.
- Eckert, Marian (1990): *Historia Polski 1914-1939*. Wydawnictwo Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa.
- IKC 1934. október 4. 14. old.; 1934. október 6. 13. old.; 1934. október 12. 20. old.; 1934. október 21. 1. és 16. old.; 1934. október 22. 17. old.; 1934. október 23. 2-3. old.; 1934. október 24. 14. old.; 1934. október 25. 1-2. és 15-16. old.; 1934. október 26. 17. old.; 1934. október 27. 14. old.; 1934. október 28. 17. old.;
- Gergely Jenő (2001): *Gömbös Gyula. Politikai pályakép*. Vince Kiadó. Budapest.
- Gerencsér Tibor (2010): A Magyar Mickiewicz Társaság első évtizede. In: *Acta Papensia*. 2010/3-4. 185-226. old.
- Gerencsér Tibor (2011): A Magyar Mickiewicz Társaság második évtizede. In: *Acta Papensia*. 2011/3-4. 161-201. old.

- Gömbös Gyula (2004): Válogatott politikai beszédek és írások. Szerkesztette és az utószót írta: Vonyó József. Osiris. Budapest.
- Gulyás László (2013): A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele 1924-1931. Attraktor. Máriabesnyő.
- Gulyás László (2015): A Horthy-korszak külpolitikája 3. A Károlyi- és a Gömbös-kormány külpolitikája 1931-1936. Attraktor. Máriabesnyő.
- Hory András (1987): Bukaresttől Varsóig. Gondolat. Budapest
- Kurier Poznański 1934. október 4. 2. old.; 1934. október 4. 1. old.; 1934. október 20. 1. old.; 1934. október 21. 6. old.; 1934. október 23. 2. old.; 1934. október 25. 3. old.; 1934. október 26. 2. old.; 1934. október 31. 2. old.;
- Kurier Warszawski 1934. október 2. 9. old.; 1934. október 5. 2. old.; 1934. október 6. 5. old.; 1934. október 8. 2. old.; 1934. október 9. 1. old.; 1934. október 12. 3-4. old.; 1934. október 17. 2. old.; 1934. október 20. 1-2. old.; 1934. október 23. 1-2. old.; 1934. október 25. 10. old.; 1934. október 26. 1-2. old.; 1934. október 27. 14. old.; 1934. október 29. 2. old.; 1934. október 30. 2. old.;
- MNL K 63. Külügyminisztérium. Politikai osztály általános iratai 1928-17/7. 47/pol., 81/pol. és 84/pol. iratok.
- MNL K 64. Politikai osztály rezervált iratai. 473. csomó Szent-Iványi: Csonka-Magyarország külpolitikája 1919-1944. I. kötet.
- Paczkowski, Andrzej (1980) Prasa Polska. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa.
- Paczkowski, Andrzej (1983) Prasa codzienna Warszawy w latach 1918-1939. Państwowe Instytut Wydawniczy Naukowe. Warszawa.
- Polska Zbrojna 1934. október. 3. 2. old.; 1934. október 8. 2. old.; 1934. október 15. 1. old.; 1934. október 19. 1. old.; 1934. október 20. 1. old.; 1934. október 21. 1-2. old.; 1934. október 22. 1-2. old.; 1934. október 24. 2. old.;
- Pritz Pál (1982): Magyarország külpolitikája Gömbös Gyula miniszterelnöksége idején 1932-1936. Akadémiai Kiadó. Budapest.